

MIHAIL SADOVEANU

Baltagul

La „Colegiu Sădoveanu”
vor apărea următoarele volume:

Henri Antepăr
Dumbrava mincinosă
Ochi de leu
Creangă de fier
Povestiri de la Ardealul românesc

Cuprins

Notă asupra ediției	5
Cuvânt înainte	7
Prefață de Profira Sadoveanu	9
I	13
II	22
III	31
IV	38
V	45
VI	55
VII	64
VIII	74
IX	86
X	95
XI	105
XII	117
XIII	131
XIV	142
XV	156
XVI	168
Cronologie	181

— Nu mi-i foame, răspunse râzând fata. La cine te uiți, mămucă? Îl vezi pe tata?

— Îl văd, răspunse nevasta suspinând. Cine știe pe unde va fi fiind, singur și flămând. Dă fuga la fântână și adă apă. Ațâță focul și pune ceaunul de mămăligă. Caută în cuibare vreo două ouă. Scoate niște brânză în scăfiță. Pentru argat caută de cea mai iute.

— Îndată, mămucă, răspunse fata lepăind prin bătătură și smuncind cofa goală de pe fundul ei.

Mitrea se strecură în ogradă pieziș, pe porțița vitelor. Era un om fără vârstă, scund și cu ochii șterși. Zâmbea încremenit cu obrazu-i spân. Ducea din când în când o mână cu gheare în păru-i roșcat, buhos și bătucit.

— Ce s-a întâmplat, Mitre?

— Cum?

— Ce s-a întâmplat?

— Nu s-a întâmplat nimica.

— Atuncea de ce ai venit așa devreme acasă?

— Ha?

— De ce ai venit așa devreme acasă?

— Apoi am văzut că pogoară alți oameni din poieni oile și vacile; le-am pogorât și eu. Zice că are să vremuiască.

— Cine spune asta?

— Spun oamenii. Am văzut și eu dumbrăvencile zburând în cârduri spre soare. Se duc de unde-s ele. Dar mai ales m-am uitat la un nour cătră Ceahlău. Nouru acela-i cu bucluc. De-acu vine iarna. Și eu te poftesc pe dumneata, stăpână, să-mi dai tohoarcă și căciulă și piele pentru o păreche nouă de opinci. De-acu-i gata. Întâi are să viscolească; pe urmă au să prindă a urla lupii în fundul râpilor.

Mitrea vorbea bolborosit și din fundul gâtului. Pomenind de iarnă și de lupi, se holba fioros. Vitoria simți un

fior prin spate. Minodora așeză cofa cu apă la locul ei și începu a râde.

— Am auzit că te-nsori, bade Mitre.

— Ha?

— Am auzit că te-nsori.

— Da' nu mă mai însor nici pe dracu'. Unde-i norocul acela! M-aș mulțumi și c-o vadană, ori cu una care a făcut copil de fată mare. Dar până n-oi avea oi destule, nu găsesc. Azi îi lumea rea și femeile-s fudule. Da' nu-mi dați?

— Ce să-ți dăm?

— Apoi să-mi dați tohoarcă, opinci și căciulă, că de-acu se cheamă că vine iarna.

Stăpâna strânse din umeri. Omul se așeză mormăind pe colțul prispei. Fata ațâțase grabnic focul la vatra de afară, umpluse ceaunul cu apă și-l așezase pe pirostrii. Zvârlise în el un pumn de făină; presărase sare. Deodată vântul trecu sușu-ind prin crengile subțiri ale mestecenilor din preajmă. Pădurea de brad de pe Măgura clipi din cetini și dădu și ea zvon. Înălțând fruntea, Vitoria simți adiere rece dinspre munte. Șuvițele castanii din jurul frunții i se zbătură. Clipi din ochi, silindu-se oarecum să se trezească deplin. Pe toată costișa, în gospodăriile răzlețe, se auzeau chemări și îngânări de glasuri. Câinii începeau să zăpăiască. Coloanele de fum se aplecau împrăștiindu-se pe fața pământului.

— Într-adevăr, se tulbură vremea, grăi gospodina grăbit. Trebuie să ne mutăm în casă. Treci, fată, înlăuntru și fă focul în horn.

Cu mișcări iuți, fata apucă tăciunii și trecu în tindă. Aburi subțiri învăluiră soarele. Apoi nouri suiră cu hărnicie dinspre muntele cel mare.

I

omnul Dumnezeu, după ce a alcătuit lumea, a pus rânduială și semn fiecărui neam.

Pe ȣigan l-a învățat să cânte cu cetera și neamțului i-a dat șurubul.

Dintre jidovi, a chemat pe Moise și i-a poruncit: Tu să scrii o lege; și când va veni vremea, să pui pe farisei să răstignească pe fiul meu cel prea iubit Iisus; și după aceea să îndurați mult năcaz și prigonire; iar pentru aceasta eu am să las să curgă spre voi banii ca apele.

A chemat pe ungur cu degetul și i-a ales, din câte avea pe lângă sine, jucării: Iaca, dumitale îți dau boftori și pinteni și rășină să-ți faci sfârcuri la mustați; să fii fudul și să-ți placă petrecerile cu soții.

S-a înfățișat și turcul: Tu să fii prost; dar să ai putere asupra altora, cu sabia.

Sârbului i-a pus în mână sapa.

Pe rus l-a învrednicit să fie cel mai bețiv dintre toți și să se dovedească bun cerșetor și cântăreț la iarmaroace.

A poftit pe boieri și domni la ciubuc și cafea: Măriilor voastre vi-i dat să trăiți în dezmierdare, răutate și, ticăloșie; pentru care să faceți bine să puneți a mi se zidi biserici și mănăstiri.

La urmă au venit și muntenii ș-au îngenuncheat la scaunul Împărăției. Domnul Dumnezeu s-a uitat la ei cu milă:

— Dar voi, năcăjiților, de ce ați întârziat?

— Am întârziat, Prea Slăvite, căci suntem cu oile și cu asinii. Umblăm domol; suim poteci oable și coborâm prăpăstii. Așa ostenim zi și noapte: tăcem, și dau zvon numai tălăncile. Iar așezările nevestelor și pruncilor ne sunt la locuri strâmte între stânci de piatră. Asupra noastră fulgeră, trăsnește și bat puhoaiele. Am dori stăpâniri largi, câmpuri cu holde și ape line.

— Apoi ați venit cei din urmă, zice Domnul cu părere de rău. Dragi îmi sunteți, dar n-am ce vă face. Rămâneți cu ce aveți. Nu vă mai pot da într-adaos decât o inimă ușoară ca să vă bucurați cu al vostru. Să vă pară toate bune; să vie la voi cel cu cetera; și cel cu băutura; și s-aveți muieri frumoase și iubete.

Povestea asta o spunea uneori Nechifor Lipan la cumătrii și nunți, la care în vremea iernii era nelipsit. Zice el c-ar fi învățat-o de la un baci bătrân, care fusese jidov în tinereță, și binevoise Dumnezeu a-l face să cunoască credința cea adevărată. Acel baci știa și altele și cunoștea și slovă, lucru de mare mirare între ciobani. De la el Lipan deprinsese și unele vorbe adânci pe care le spunea cu înțeles la vreme potrivită.

— Nimene nu poate sări peste umbra lui.

— Ce vrei să spui cu asta? îl întreba nevastă-sa Vitoria, privind-l pieziș.

— Spun și eu o vorbă celor care au urechi de auzit.

Nevasta înțelegea ceva dar era bănuitoare ca orice femeie și deprinsă să răsară la orice înțepătură.

— A fi cum spui, bădică; dar cel ce spune multe știe puține.

— Asta pentru cine-i? se răsucea Lipan.

— Asta-i pentru înțelepți și cărturari.

— Așa? Și mă rog, cine-i înțelept și cărturar?

— Cine să fie? Întreabă-mă și nu ți-oi putea spune.

— Măi femeie, tu iar cauți pe dracu'!

— Ce să-l caut, că-i de față!

Și de poveste și de asemenea vorbe iuți, Vitoria, nevasta lui Nechifor Lipan, își aducea aminte stând singură pe prispă, în lumina de toamnă și torcând. Ochii ei căprij, în care parcă se răsfrângea lumina castanie a părului, erau duși departe. Fusul se învârtea harnic, dar singur. Satul risipit pe râpi sub pădurea de brad, căsuțele șindrilită între garduri de răzlogi, pâraul Tarcăului care fulgera devală între stânci erau căzute într-o negură de noapte. Acei ochi aprigi și încă tineri căutau zări necunoscute. Nechifor Lipan plecase de-acasă după niște oi, la Dorna, ș-acu Sfântu-Andrei era aproape și el încă nu se

întorsese. În singurătatea ei, femeia cerca să pătrundă până la el. Nu putea să-i vadă chipul; dar îi auzise glasul. Întocmai așa spunea el povestea; femeia îi adăogase numai puține cuvinte despre câmpuri, holde și ape line. Aceste vorbe erau ale ei, izvorâte dintr-o dorință, și, repetându-le în gând, ochii i se aburiră ca de lacrimi. Viața muntenilor e grea; mai ales viața femeilor. Uneori stau văduve înainte de vreme, ca dânsa.

Munteanului i-i dat să-și câștige pâinea cea de toate zilele cu toporul, ori cu cața. Cei cu toporul dau jos brazii din pădure și-i duc la apa Bistriței; după aceea îi fac plute pe care le mână până la Galați, la marginea lumii. Cei mai vrednici întemeiază stâni în munte. Acolo stau cu Dumnezeu și cu singurătățile, până ce se împuținează ziua. Asupra iernii coboară la locuri largi și-și pun turmele la iernat în bălți. Acolo-i mai ușoară viața, ș-acolo ar fi dorit ea să trăiască, numai nu se poate din pricină că vara-i prea cald ș-afară de asta, munteanul are rădăcini la locul lui, ca și bradul.

Nechifor Lipan s-a arătat totdeauna foarte priceput în meșteșugul oieritului. Stânile i-au fost bine rânduie și ciobanii ascultători. Baccii nu știau numai istorisiri, ci cunoșteau taina laptelui acru ș-a brânzei de burduf. Îi veneau scrisori și cereri de departe, din niște târguri cu nume ciudate. Ca să i le dezlege, Lipan se ducea la părintele Dănilă, după aceea trecea pe la crăsmă să beie un pahar cu alți munteni ca și dânsul, vrednici tovarăși în treburile de acestea. Cum se simțea pe Tarcău în sus că lui Nechifor i-a căzut veste cu parale, răsăreau la crășma lui domnu' Iordan și lăutarii, parcă i-ar fi adus haitul. Omul se întorcea târziu acasă, însă cu chef. Femeia găsea de cuviință să se arate supărată.

— Iar se oțărăsc în tine cei șapte draci! îi zicea râzând Nechifor și-și mângâia mustața groasă adusă a oală. La mustața aceea neagră și la ochii aceia cu sprâncene aplecate și la toată

înfățișarea lui îndesată și spătoasă, Vitoria se uita ascuțit și cu îndârjire, căci era dragostea ei de douăzeci și mai bine de ani. Așa-i fusese drag în tinereță Lipan, așa-i era drag și-acum, când aveau copii mari cât dânșii. Fiind ea așa de aprigă și îndârjită, Lipan socotea numaidecât că a venit vremea să-i scoată unii din demonii care o stăpâneau. Pentru asta întrebuița două măistrii puțin deosebite una de alta. Cea întâi se chema bătaie, iar a doua o bătaie ca aceea ori o mamă de bătaie. Muierea îndura fără să crâcnească puterea omului ei și rămânea neînduplecată, cu dracii pe care-i avea; iar Nechifor Lipan își pleca fruntea și arăta mare părere de rău și jale. Pe urmă lumea li se părea iar bună și ușoară, după rânduiala lui Dumnezeu din povestea baciului care fusese jidov.

Avere aveau cât le trebuia: poclăzi în casă, piei de miel în pod; oi în munte. Aveau și parale strânse într-un cofăiel cu cenușă. Fiindu-le lehamite de lapte, brânză și carne de oi sfârtecate de lup, aduceau de la câmpie legume. Tot de la câmpii largi cu soare mult aduceau făină de păpușoi. Uneori se ducea Vitoria singură și o încărcă în desagi pe cinci căluți. Pe cel din frunte călărea ea bărbătește; ceilalți veneau în urmă cu capelele plecate și cu frâiele legate de cozile celor dinainte.

Din șapte prunci cu cât îi binecuvântase Dumnezeu, le rămăseseră doi. Cinci muriseră de pojar ori de difterie; numele și imaginile li se uitaseră și li se amestecaseră cu florile, cu fluturii și mieii anilor. La cei rămași, amândoi se uitau cu plăcere. Lipan dezmiarda mai mult pe fată, care era mai mare și avea numele Minodora, așa cum auzise el de la o maică de la Agapia și-i plăcuse; iar pe flăcăuș îl chema Gheorghiță și maică-sa îl ocrotea și-l apăra de câte ori în ochii lui Lipan erau nouri de vreme rea.

Gheorghiță era numele care plăcuse Vitoriei, căci era numele cel adevărat și tainic al lui Nechifor Lipan. Acest nume

i-l rostiseră preotul și nănașii la sfântul botez, când îl luminaseră cu aghiazmă și cu mir întru credința cea adevărată. Însă într-al patrulea an al vieții se bolnăvisese de hidropică și atâta slăbise încât au fost poftiți preoți de i-au făcut sfintele masle. Atuncea, după masle, a venit și țiganca cea bătrână a lui Lazăr Cobzaru, și maică-sa i l-a vândut pe fereastră luând preț pentru el un bănuț de aramă. Primindu-l de la mama lui, Cobzărița i-a suflat pe frunte descântând, și i-a schimbat numele, ca să nu-l mai cunoască bolile și moartea. De-atuncea i-a rămas numele Nechifor; dar când n-o auzea nimeni și erau singuri, Vitoria îi zicea, cu anumit glas, tot Gheorghiță. Acel glas de dulceață îl avea și feciorașul.

Gheorghiță coborâse cu ciobanii, cu oile, cu asinii și dulăii la vale la iernat, într-o baltă a Jijiei, într-un loc care se chema Cristești, nu departe de târgul Iași. Acolo avea să steie, după porunca lui Nechifor, până ce-a veni el singur să plătească stuhul perdelelor, fânul și simbriile. Trecuse vreme și Nechifor nu dăduse semn nici acolo, ca să se întoarcă măcar feciorul.

Îi venise c-o săptămână în urmă scrisoare pe care o dezlegase tot părintele Dănilă. Flăcăul dădea răspuns că așteaptă pe tatăl său cu paralele, ca să împace pe ciobani și pe stăpânul bălții. „Iar oile sunt bine sănătoase, adăogea el, și noi, din mila lui Dumnezeu, asemenea; și vremea-i încă bună și ni-i dor de casă. Sărut mâna, mamă; sărut mâna, tată.”

Asta era scrisoarea lui Gheorghiță și Vitoria o știa pe de rost. Vra să zică, Nechifor Lipan nu se arătase nici acolo. Care pricină putea să-l întârzie? Mai știi! Lumea asta-i mare și plină de răutăți.

A treia zi după scrisoarea lui Gheorghiță poștașul sunase iar din trâmbiță în prund și Vitoria coborâse la pârau, ca să mai primească un răvaș. Acesta era un răspuns de la baciul

Alexa, scris de băiat. Slova era a băiatului dar vorbele erau ale baciului Alexa.

„Precât am înțeles, stăpână, din epistolia pe care ai trimes-o lui Gheorghită, ești tot singură acasă; iar Nechifor Lipan stăpânul nostru ș-al oilor nici pe aici nu s-a arătat. Așa că noi având musai nevoie de paralele pentru simbrii și hrana dobitoacelor și a noastră, să faci bine să ne trimeți. Dai în târg la Piatra paralele la poștă și acei de acolo scriu la poștă la Iași să ne plătească nouă atâția și atâția bani și după aceea se întâlnesc ei și se socotesc ce-au dat ș-au luat, treaba lor. Asta-i bună rânduială și-mi place, nu-i nevoie să faci drum călare pân-aici, nici lotrul nu te pradă. Iar dacă socoți altfel, scrie poruncă feciorului să vindem unele din oile cele bătrâne. Tot trebuie să vie Nechifor Lipan stăpânul, s-aducă oile pentru care știm c-a plecat la Dorna.“

Ce putea să fie cu omul ei? Numai de la dânsul nu primise scrisoare.

În ajun se bucurase o clipă. Poștașul trâmbișase iar. Cu cartea poștală în mână, Vitoria grăbise la părintele Dănilă. Poate e ceva dinspre părțile Dornei. Nu era dinspre părțile Dornei. Era de-aproape, de la Piatra. Părintele Dănilă râdea, săltându-și burta. Ascultând, obrajii Vitoriei s-au îmbujorat de rușine. Și pe asta acum o știe pe de rost și-i vede îngerașii aripați și încununați cu trandafiri.

Cartea poștală cu poze era adresată domnișoarei Minodora Lipan.

*Frunzuliță de mohor,
Te iubesc și te ador,
Ghiță C. Topor.*

Vra să zică, feciorul dascălului Andrei, care face slujba milităriei la Piatra, tot nu se astâmpără și tulbură mințile

fetei. Vinovat e și el; vinovată e și maică-sa dăscălița, căreia are să-i spuie ea cele de cuviință; vinovată mai ales trebuie să fie hăitușca asta de fată care trage cu coada ochiului în toate părțile. Cum s-a întors acasă, i-a bătut din picior, a judecat-o ș-a osândit-o cu vorbe amărâte și ascuțite:

— Asta-i grija ta acum, fată, să-mi faci asemenea rușine, să rămânem de râsul satului? Acuma ai ajuns domnișoară?

— Asta nu-i nicio rușine, mămucă; acum așa se spune.

— Apoi știi eu; acumă vă strâmbați una la alta și nu vă mai place catrința și cămeșa; și vă ung la inimă lăutarii când cântă câte-un valț nemțesc. Îți arăt eu coc, valț și bluză, ardă-te para focului să te ardă! Nici eu, nici bunică-ta, nici bunică-mea n-am știut de acestea – și-n legea noastră trebuie să trăiești și tu. Altfel îți leg o piatră de gât și te dau în Tarcău. Nu-s eu destul de năcăjită c-am rămas singură asupra iernii și nu mai știu nimica de tată-tău; acumă am ajuns s-aud pe popă cetind lucruri rușinoase. Dar evanghelia asta i-a voastră, nu-i a lui.

— Aceea-i scrisoarea mea? întreabă cu viclenie fata.

— Care scrisoare?

— Aceea pe care ai pus-o la oglindă.

— Îți arăt eu ție scrisoare. Du-te și vezi de trage până în sară în fușalăi lâna pe care ți-am pregătit-o. Și să te mai prind că dai gunoiul afară în fața soarelui, cum ai făcut azi, că-ți pun la gât două pietre de câte cinci ocă. N-ai mai învățat rânduiala? Nu mai știi ce-i curat, ce-i sfânt și ce-i bun de când îți umblă gărgăuni prin cap și te cheamă domnișoară!!

Astfel s-a frământat, fără să i se aline gândurile și fără să primească vreo veste de unde aștepta. În noaptea asta, cătră zori, a avut cel dintâi semn, în vis, care a împuns-o în inimă ș-a tulburat-o și mai mult. Se făcea că vede pe Nechifor Lipan călare, cu spatele întors cătră ea, trecând spre asfințit o revărsare de ape.

II

Soarele bătea de cătră amiază de pe Țancul Măgurii. Ridicând ochii și clipind, Vitoriei i se păru că brazii sunt mai negri decât de obicei. Dar asta era o părere, căci sub soare lunecau pâlcuri de nouri alburii.

Vremea era caldută și abia adia vântul aducând în ogradă, ca pe niște fluturi târzii, cele din urmă frunze de salcie și mestecăn. Se auziră pe drumușor tălânci cunoscute. Venea Mitrea argatul cu cârdșorul de oi și cu cele două vaci. Vitoria îl auzi răcnind și suduind încurcat, așa cum îi era obiceiul, pe când vâra animalele în Țarcurile lor pe poarta din fundul gospodăriei spre munte. Lăsând la o parte furca, femeia chemă cu glas cântat:

— Minodoră, fată hăi!

— Aud, mămucă, răspunse fata din șandramaua din dosul casei de sub perețele de la miazănoapte.

— Lasă, fată, fușalăii și caută și de altele. Văd că vine argatul înainte de vreme. Trebuie să se fi întâmplat ceva.

Fata se arată sprintenă, cu cămașă albă și catrință neagră vrăstată roș. Purta părul împletit în cunună, fără nicio broboadă, după rânduiala fecioarelor. Era desculță, ciuboțelele cu potcoave galbene și cu vârful de glanț, cumpărate de la Gheorgheni le ținea numai pentru hori și nunți și pentru drumurile la târg.

— Ție nu ți-i foame? întrebă Vitoria oftând și privind într-o parte ațintit.

